

De schilder Theodorus (of Dirck?) van Baburen

door P. T. A. SWILLENS.

De lexica en museum-catalogi vermelden BABUREN (DIRCK of THEODORUS VAN) als een kunstenaar, die omstreeks 1570 te Utrecht geboren moet zijn, aldaar in 1611 leerling van Paulus Moreelse is geweest en terzelfde stede in 1624 is overleden.

In Bryan's „Dictionary” lezen wij bovendien dat hij leerling is geweest van Pieter Neefs en in diens manier interieurs en kerken schilderde. Bryan geeft geen bronnen op waaruit hij deze wetenschap heeft geput.

Waarschijnlijk is die bron de „Schouburgh”¹⁾ van Arnold Houbraken geweest, die over den kunstenaar het volgende getuigt:

„Doch ik weet van hem niets te zeggen, als dat ik uit zekere omschrijving begriip, dat zijn kunst bestont in een diergelijk werk, als dat van den voormelden”.

Die „voormelden” is Pieter Neefs. Waarin die „zekere omschrijving” te lezen stond, vermeldt ook Houbraken niet.

Deze mededeelingen, van zijn voornaamste biografen, zullen hierna worden verbeterd, aangevuld en verduidelijkt.

De schilderijen van Baburen, die zijn signatuur dragen, zijn betrekkelijk zeldzaam.

Berlijn. Kgl. Schloss. „Portret van den Keizer Titus”.

Gesigneerd: ²⁾

Christiania. Museum. „Christus bij de schriftgeleerden”.

Gesigneerd: T. Baburen 1622.

Lucca. Gal. Manzi. „Christus in den tempel”. Onduidelijk gesigneerd.

Mainz. Museum. „De verloren zoon”. Gesigneerd: T. Baburen. fecit Anno 1623.

Parijs. (vroegere verzameling Schönborn, 1867). „Een klarinetspeler”. Gesigneerd:

T. Babū. f. Anno 1623 ³⁾.

Rome. St. Pietro in Montorio. „Graflegging van Christus”. Waarschijnlijk vroeger gedateerd geweest 1617. Een ets naar dit schilderij is gesigneerd: Theod. Bab. pinx.

¹⁾ 1718 — Deel I — blz. 221.

²⁾ Dit is een stuk uit een groote serie portretten van Romeinsche Keizers, vervaardigd door Rubens, Jordaens, Terbrugghen, Werner van Valckert, Mierevelt, e.a. in opdracht van Frederik Hendrik. Zie hierover het artikel van Rudolf Oldenbourg in Jahrbuch der Kön. Preuss. Kunstsammlungen — Band XXXVII — 1917 — blz. 203.

De signatuur heb ik overgenomen naar een fotografie.

Om welke reden deze serie schilderijen door Wurzbach copieën genoemd worden, is mij niet duidelijk.

³⁾ Deze signatuur heb ik overgenomen uit Nagler „Monogrammisten” Deel V—561.

Schloss Langenstein (bij Halberstadt). „Portret van een jongen man met ontbloote borst”. Gesigneerd: T. Baburen, fecit Anno 1622.

Utrecht. Centraal Museum. (Bruikleen van het Rijks-Museum te Amsterdam). „Prometheus door Vulkanus geketend”. Gesigneerd:

T. D Baburen fecit
Anno 1623

Utrecht. Centraal Museum. (Bruikleen van den heer Buma). „Koppelaarster”. Gesigneerd:

Vervolgens zijn eenige etsen en gravuren te noemen, die naar andere, ons onbekende of verloren gegane schilderijen of naar teekeningen gemaakt zouden zijn en zijn naam dragen ¹⁾).

Baburen
1623

Ik geef deze opgave van zijn *gesigneerde* werken, allereerst om te doen zien, dat onze kunstenaar zich steeds „Theodorus” althans „T” noemt en niet „Dirck” of „D”.

Deze laatste voornaam is hem wellicht geworden, door een vermelding uit de rekeningen van het Utrechtsche St. Lucasgilde, waarin onder de leerlingen van Paulus Moreelse ten jare 1611 staat geschreven:

„DIRCK van Babueren heeft zijn leerkijnts gelt betaelt ende heeft gegeven boven 't rantsoen 1 gul.”

Hier wordt dus uitdrukkelijk gesproken van „Dirck” en niet van „Theodorus”.

Dirck van Babueren wordt vóór, noch na dien tijd meer in de Utrechtsche gildenboeken vermeld.

Is nu de leerling van Moreelse „Dirck” van Babueren dezelfde als de maker van bovengenoemde schilderijen, die zich duidelijk „T.” schrijft?

In verband met de bovenvermelde opgave in de lexica valt zulks zeer te betwijfelen.

Ten eerste zou Dirck (Theodorus), die volgens de beschrijvingen pl.m. 1570 geboren moet zijn, op ongeveer 40-jarigen leeftijd „leerling” van Moreelse geweest zijn.

¹⁾ In de „Künstler-Inventare” van Dr. A. Bredius worden nog genoemd:

Band I — blz. 234 — Inventaris van Johannes de Rezialme, 1657. „Twee stucx van Baburen”.

Band III — blz. 849. Inventaris van Abraham Peronneau; 6 Jan. 1692. „Een Bachanaal van Theodorus Babuere”. Getaxeerd op f 150.—. (door Jan Rosa en Jan Pietersz. Zomer).

Band V — blz. 1590. Inventaris van Jacob Loys. Aug. 1676. „Een tabacksuyger van Babure”.

In „Die Urkunden über Rembrandt” van Dr. C. Hofstede de Groot:

blz. 131. — Boedel van Boudewijn de Man, 15 Maart 1644: „Een school van T.v.Baburen, f 605,— (Een buitengewoon hoge prijs voor dien tijd! Een „landschap” van Rembrandt in denzelfden boedel bracht f 166,00 op);

blz. 428. — Inventaris van Juffr. Geertruyt Brasser te Delft, 27 April 1692: „Babueren f 80,—” (In denzelfden inventaris een „Casteel van Rembrandt”, f 10,—.)

Aan Baburen worden toegeschreven: Amsterdam. R. M.: „Koppelaarster”; Cassel. Mus.: „Twee portretten”.

Ten tweede heeft het werk van Theodorus Baburen — voor zoover dat uit zijn tot heden bekende oeuvre blijkt — niets met dat van Moreelse gemeen.

Een kunstenaar, die — op welken leeftijd dan ook — capaciteiten vertoont als zijn werken (b.v. het hierbij afgebeelde) getuigen, zal moeilijk te vinden zijn geweest om in zijn 40-ste levensjaar bij een schilder als Paulus Moreelse in de leer te gaan.

Wij moeten dus aannemen dat Theodorus van Baburen en Dirck van Baburen twee geheel verschillende personen waren, of, indien de namen Theodorus en Dirck aan één persoon toebehooren, zullen wij goed doen het geboortejaar niet omstreeks 1570, doch omtrent 1590 te stellen.

Aanvaarden wij dit laatste, dan verkrijgen wij een aannemelijker levensloop. In dat geval zou Dirck tot ongeveer 20-jarigen leeftijd op het atelier van Moreelse gewerkt hebben. Opmerking verdient dat het Utrechtsche St. Lucasgilde eerst in 1611 is opgericht (o.m. door Paulus Moreelse) en in dat jaar de eerste rekeningen zijn geschreven. Het is dus zeer mogelijk dat Dirck van Baburen reeds langer bij Moreelse heeft gewerkt en b.v. op 15-jarigen leeftijd op diens werkplaats is gekomen. In 1611 heeft hij dan zijn studietijd bij Moreelse beëindigd.

Daarna is hij naar Italië gereisd, zooals nader blijken zal, en daar heeft hij het familiare „Dirck” vervangen door het voornamer klinkend „Theodoor”, of anders gezegd, hij heeft zijn voornaam „ver-italianiseerd”. Hij noemt zich later ook niet meer „van” maar „de” Baburen¹⁾.

Op grond van de, zich in zijn werk duidelijk vertoonende, invloeden van Caravaggio, was te vermoeden dat hij in Italië is geweest.

Dit vermoeden is tot zekerheid geworden door een aantekening, die Dr. G. J. Hoogewerff te Rome, in de archieven aldaar heeft gevonden²⁾.

Daardoor weten wij dat Baburen met den schilder David de Haen uit Rotterdam³⁾, gedurende de jaren 1619—20 in de parochie van St. Andrea delle Fratte woonde.

In overeenstemming daarmee is de mededeeling van Sandrart:

„Es solten billich der Nation nach auch hiehero gesetzt werden der berühmte David de Haen von Rotterdam, THEODORUS BABURE von Utrecht und Nicolao Regnier, von Mabus, weil er, der erste alle seine arbeit zu Rom verrichtet und alda auch gestorben, der andere aber sein Mitgesell gewesen ist und der dritte . . .”⁴⁾

¹⁾ Zie b.v. de signatuur op zijn „Prometheus” (thans te Utrecht).

²⁾ „Verslag over 1915 van het onderzoek in Italië betreffende de Nederlandsche kunst- en geleerden-geschiedenis. Uitgebracht door Dr. G. J. Hoogewerff,” in het Jaarverslag 1915 van het Nederlandsch Historisch Instituut te Rome — blz. 21.

³⁾ Te Rome overleden in 1622.

⁴⁾ „Academie der Bau-, Bild- und Mahlerey-Kunste von 1675”. Bewerking van Dr. A. R. Peltzer. 1925. blz. 186.

Uit de opgave zijner werken hebben wij bemerkt, dat Baburen zeer waarschijnlijk reeds in 1617 een schilderij leverde „Graflegging van Christus” voor de kerk S. Pietro in Montorio te Rome ¹⁾.

Wij kunnen dus met eenige stelligheid aannemen dat Baburen van 1617 tot 1620 te Rome heeft vertoefd, wellicht reeds eenige jaren eerder. Het schilderij te Rome heeft niets meer met den stijl van Moreelse gemeen, doch is geheel en al in den geest van de Carravaggio-school. Baburen moet dus wel eenige jaren tevoren in Rome gestudeerd hebben, waarheen hij trouwens onmiddellijk na 1611 kan zijn gegaan.

Zeker is, dat hij in 1623 weer in Utrecht was.

Uit welke bron het jaar van zijn overlijden — 1624 — is geput, vind ik nergens vermeld.

In de registers der overledenen, bewaard in het gemeente-archief te Utrecht, komt in dat jaar, evenmin in de volgende, de naam Baburen voor, noch een, die daarop eenigszins lijkt.

Of hij nu inderdaad in 1624 is overleden, of later, kan ook ik niet bewijzen. Wat er na 1623 met onzen schilder is geschied, blijft eenigszins raadselachtig.

In een acte van 20 October 1623 ²⁾, betreffende de verkoop van een stuk land worden genoemd:

„Juffr. Marghareta van Doyenburgh, weduwe wijlen Jaspar van Babuyren, geadsisteert door TEODOR VAN BABUYREN, haren zoon”

Hij teekent:

A handwritten signature in dark ink, reading 'Theodoor de Baburen'. The script is cursive and elegant, with a large initial 'T' and a long, flowing tail on the 'n'.

Theodorus was dus in ieder geval in 1623 meerderjarig.

In een acte van 12 Juni 1625 ³⁾ worden bepalingen getroffen omtrent de betaling van den tweeden termijn van bovenbedoeld stuk land. Theodorus van Baburen wordt daarin niet meer genoemd en als gemachtigde van Marghareta van Doyenburgh treedt op „Johan van Doyenburgh, haren broeder”

Den 18den Augustus 1630 ⁴⁾ maakt Marghareta van Doyenburgh „weduwe van zal. Jaspar van Babuyren” haar testament. Zij stelt tot erfgenamen haar zoon Peter van Baburen „tegenwoordigh uitlandigh” en haar dochter Cecilia, „ieder voor de helft”.

¹⁾ Zie over dit schilderij het artikel van F. H. Fokker in „Oud-Holland” 1927 — band XLIV — blz. 31.

²⁾ Protocol van Notaris C. Verduyn. Gemeente-archief, Utrecht. Ik dank de inzage van deze belangrijke documenten, aan de welwillende aanwijzing van den heer Gemeente-archivaris, Dr. W. C. Schuylenburg.

³⁾ Protocol van Notaris C. Verduyn. Gemeente-archief. Utrecht.

⁴⁾ Protocol van Notaris C. Verduyn. Gemeente-archief. Utrecht.

Wat is er nu van haar zoon Theodoor geworden? Overleden, onterfd, naar onbekende oorden getrokken? Op al deze vragen moeten wij het antwoord schuldig blijven.

Na 1623, dus het jaar dat hij te Utrecht was, zijn geen gedateerde schilderijen meer van hem bekend.

Het geringe aantal zijner werken, zou kunnen pleiten voor de opvatting dat de kunstenaar op betrekkelijk jongen — naar onze meening dus op ongeveer 35-jarigen leeftijd, is overleden.

Van zijn werken vóór 1617 is tot heden niets bekend.

Cornelis de Bie ¹⁾, hoewel zijn beschrijving vaag en sober is, geeft door te spreken over zijn schilderijen, waarin „het eighen leven steckt” en die „wel gheordonneert” zijn, blijk van onzen schilder meer te weten dan Houbraken.

Er is nog een ander schrijver, in tijd dicht bij Baburen staande dan de Bie en Houbraken, die met het werk van den kunstenaar bekend moet zijn geweest, n.m. Constantijn Huygens.

In een geschrift ²⁾ over de schilders van zijn (Huygens') tijd, loopende van de jaren 1596—1614 en geschreven tusschen 1629—1631 lezen wij:

„.... Onze historie-schilders — ik weet niet of ik hun op die wijze ook een minder juiste naam pleeg te geven — heeft Nederland in niet gering aantal en van minder bekwaamheid in mijn eeuw voortgebracht, zooals de Amsterdammers Pieter Isaacsz, Lasman, Pinas en verder Blommaert, Honthorst, Ter Bruggen en BABUREN VAN UTRECHT..”

Niet minder loffelijk is de getuigenis van Samuel van Hoogstraten ³⁾.

„.... Om echter te toonen, dat de konst, sedert de Beeltstorming in de voorgaende eeuw, in Holland niet geheel vernietigd is, schoon ons de beste loopbaenen, naementlijk de kerken, daer door gesloten zijn, en de meeste schilders zich dieshalven tot geringe zaaken, jae zelfs tot beuzelingen te schilderen, geheelijk begeeven, zoo zal ik eenige met naemen aanwijzen, die meest op 't gros der konst en de edelste verkiezing hebben gezien. Als daer is geweest Strazio Voluto of Gilliam Fermout, Lastman, Mierevelt, THEODORUS BABUERE enz.

Deze getuigenissen bewijzen dat het werk van Baburen in Holland bekend was en dat deskundigen het wisten te waardeeren. En tevens blijkt uit deze berichten, dat Baburen niet alleen zich zelf Theodorus noemde, doch ook de schrijvers zijner eeuw hem aldus hebben gekend.

Blijft nog over te onderzoeken in hoeverre zijn leerlingenschap bij Pieter Neefs juist kan zijn, waarvan Bryan en Houbraken melding maken.

Uit de omschrijving van zijn schilderijen blijkt dat Theodorus van

¹⁾ „Het Gulden Cabinet” 1661 — blz. 155.

²⁾ Zie „Oud-Holland” IX — blz. 118.

³⁾ Inleiding tot de Hooge Schoole der Schilderkonst” — 1678 — blz. 257.

Baburen een figuur-schilder was. Op niet een van zijn werken komt een „perspectief” voor.

Pieter Neefs daarentegen was uitsluitend perspectief-schilder, d.w.z. uitbeelder van ruime zalen, kerken, interieurs, enz.

Wij hebben in aanmerking te nemen dat Houbraken zich zeer voorzichtig over dien leergang uitlaat en hij geenszins zijn beweren als zekerheid geeft.

Op grond van het hierboven medegedeelde omtrent het „leven en werken” van Baburen, lijkt ons een leerlingenschap bij Pieter Neefs geheel uitgesloten, of die leertijd zou zéér kort geweest moeten zijn ¹⁾ en weinig vruchtdragend. De mededeelingen van Houbraken dienen in ieder geval onder groote reserve te worden aanvaard.

De archivalia te Utrecht vermelden het geboortjaar van Theodorus niet. Evenmin heb ik iets over het huwelijk van zijn ouders kunnen vinden. De registers der huwelijken zijn van vóór 1590 niet meer aanwezig.

Het Rijks-archief te Utrecht bezit een kleine teekening ²⁾, een penne-schets, met het wapen van Cecilia van Baburen, Theodorus' zuster, die 1 April 1669 overleden is en 13 April d.a.v. in de Buurkerk begraven.

Baburen.

De teekening is gemaakt naar het wapenbord, dat indertijd in die kerk aanwezig was.

Links het wapen der familie Baburen (als nevenstaand), rechts dat van de familie Doyenburgh. Met eenige letters zijn de kleuren aangeduid, terwijl het wapenteeken nog eens duidelijker naast het model is gegeven. (Een punt van een lans).

Na deze duidelijke archivalische gegevens, die, zoover mij bekend, nog nimmer gepubliceerd zijn, moet ik nog een punt bespreken, dat niet geheel en al met zekerheid vaststaat.

Het Museum Boymans te Rotterdam bezit een aantal teekeningen, portretten van „Roomse Bent-Vogels” ³⁾.

Deze teekeningen zijn ongetwijfeld in het eerste kwart der 17de eeuw ontstaan. Op een daarvan komt o.m. een portret voor (afb. 1), waarvan de naam verschillend gelezen kan worden. Sommigen willen uit het onderschrift

¹⁾ Vóór of na zijn leertijd bij Moreelse, wat zeer onwaarschijnlijk is.

²⁾ Ook op deze teekening werd mijn aandacht gevestigd door Dr. Schuylenburg. Een teekening naar het wapenbord geeft ook van Engelen „Grafz. en Wapens in de kerken van Utrecht”. Deel I blz. 329. (Gemeente-archief).

³⁾ Afgebeeld in Obreen's „Archief” Deel III.

AFB. 1. PORTRET VAN THEODORUS VAN BABUREN?
FRAGMENT UIT EEN TEEKENING IN HET MUSEUM BOYMANS
TE ROTTERDAM.

lezen „den Babur-*Alias Biervliech*”, anderen meenen dat hier geschreven staat „den *Berbier*”¹⁾).

De voorgestelde draagt een schaal of kussen, waarop een kan, wellicht attributen die betrekking hebben op zijn bent-naam, zooals deze in dien zin ook voorkomen bij de andere, op dit blad geportretteerde kunstenaars.

Of wij hier een portret van Theodorus van Baburen voor ons hebben, durf ik niet met zekerheid te beweren. De tijd, waarin deze teekeningen zijn ontstaan, stemt overeen met dien, waarin Baburen te Rome verbleef.

Aan de kleine reeks gesigioneerde schilderijen van Theodorus van Baburen kan ik een zeer belangrijk werk toevoegen, dat hierbij is gereproduceerd (afb. 2).

Het draagt in de rechter-bovenhoek zijn volle signatuur:

De afmetingen
zijn h. 1,06 M.,
br. 1,36 M.

Geschilderd op
doek.

Baburen

Het schilderij,

toen ik het voor de eerste maal zag, eischte dringend een grondige restauratie. Niet alleen was alle frischheid verdwenen en had het veel van zijn duidelijkheid verloren, doch ik meende bovendien sporen van overschildering te ontdekken, verkleurde oudere retouches, enz.

Inderdaad bleek dat ook het geval te zijn. Het gedeelte met den kop (links boven) van den man met den gepluimden hoed en de profileering van een architectuur op den achtergrond waren onder een vieze, bruine verflaag aan het oog onttrokken en mede zijn tal van andere, kleinere overschilderingen verdwenen.

Werkelijk beschadigd bleek er zeer weinig en dan nog op de minst gewichtige plaatsen.

¹⁾ Een kunstenaar van dien naam is niet bekend.

AFB. 2. THEODORUS VAN BABUREN. GEESLING VAN CHRISTUS.

WEERT, FRANCISKANERKLOOSTER.

Duidelijk is te constateeren dat boven, links en rechts een gedeelte van het doek is gesneden. Of zulks ook aan de onderkant het geval is, laat zich met minder stelligheid verzekeren omdat daar de verf over de geheele breedte van het schilderij is verdwenen en dus niet meer is uit te maken of hier „het einde” van de schildering is geweest.

Het onderwerp is „de geeseling van Christus”. De afbeelding is duidelijk en behoeft geen nadere verklaring.

Het geheel is in een donkere, warme bruine toon gehouden.

De vleeschtinten zijn blanker en lichtender dan die bij Honthorst. Baburen schijnt zich ook meer aangetrokken te hebben gevoeld tot de scherpe effecten van het helle daglicht, dan tot de kunstlicht-schilderingen van zijn collega-stadgenoot. Behalve de licht- en donker-contrasten is er weinig meer kleur in het schilderij dan het geel-zwart der mouw van den soldaat, de pluim op de baret van den heer op den achtergrond en de rood-

bruine mantel van Christus. Zuiver wit en met fiere toets zijn de lichten gelegd op het doekje dat een der mannen eenigszins vreemd om zijn hoofd draagt en op de glinsterende koppen der nagels van het pantser.

De figuren zijn zoo veel mogelijk op den voorgrond geplaatst.

Een scherp, van terzijde invallend licht doet de schaduwen ietwat kras contoureeren, waardoor het geheel een sterk relief heeft gekregen.

De groepeerings van de figuren, de relaties en de plaats die zij met en ten opzichte van elkander hebben, de houdingen en gebaren, de gelaatsuitdrukking, alles is bestudeerd en overwogen. De teekening is correct en breed, de toets zeker en bewust. Alles getuigt van een groote dosis reële kennis van het bewegings-organisme en de lichaamsvormen en het volkomen beheerschen van het materiaal en de teekening. De schilder schroomt niet handen in allerlei houdingen, armen en andere lichaamsdeelen in het verkort te teekenen, hij verbergt niets en tracht niet aan moeilijkheden te ontkomen, doch zoekt deze eerder. Een uitstalling van zijn kennis en kunnen, een schilderkunstige crânerie, eigenschappen die op zich de moeite van een kennismaking alleszins waard zijn.

Het schilderij is bezit van het Franciscaner-klooster te Weert, doch met groote welwillendheid tijdelijk in bruikleen afgestaan aan het Centraal-Museum te Utrecht, waar het tusschen de belangrijke en steeds volkomener wordende collectie kunstwerken van meesters uit de Utrechtsche school, een luisterrijke plaats inneemt.

The painter Theodorus (or Dirck?) van Baburen

by P. T. A. SWILLENS.

The writer expresses the view that the birth of Theodorus van Baburen was not in 1570, but must have occurred about 1590. Till 1611 he was a pupil of Paulus Moreelse, at Utrecht, and after that lived in Italy until the close of 1622 or the beginning of 1623. Data recently found in the Archives show that the painter was in Utrecht in the year 1623, but nothing later is known of him.

The picture, reproduced with this article was discovered by the writer and represents "The scourging of Christ."